

SZÁVAI GÉZA

ANYÁM TYÚKJA, APÁM KAKASA

– és gyermekeink irodalma

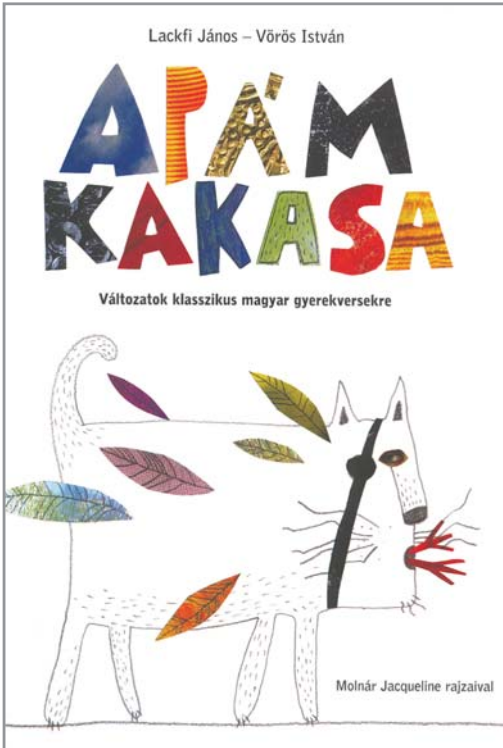
Évtizedek óta nem jelent meg olyan fontos gyerekkötet, mint Lackfi János és Vörös István: *Apám kakasa** című könyve.

Ez a gyűjtemény könnyed, zseniális egyszerűséggel, hallatlan ráérzéssel és tehetséggel átértékeli és meghatározza (újraalapozza!) viszonyunkat a nyelvhez, irodalomhoz, kultúrához (mint alkotáshoz).

Mindenkinek van egy változata

Az Apám kakasa cím alatt ez az alcím szerepel: *Változatok klasszikus magyar gyermekversekre*.

A kötetben pedig megtaláljuk azokat a gyerekverseket, amelyeken minden ma élő és magyarul beszélő ember felnövekedett – és amelyek újabb évtizedekre-századokra minden magyar gyerek nyelvi és érzelmi kultúrájának mellőzhetetlen „segédeszközét” fogják képezni, hiszen Arany János, Petőfi Sándor, Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor, Kányádi Sándor, Nemes Nagy Ágnes (stb., stb.!) verseivel találkoznak unokáink unokái is az óvodába, iskolában. Ez a „gyermekkulturális” nyelvi és irodalmi közeg

*Lackfi János – Vörös István: *APÁM KAKASA, Változatok klasszikus magyar gyermekversekre, Molnár Jacqueline rajzaival, NORAN 2004 Kiadó, 2009*

az egyetlen kapocs – és hivatkozási alap – a nemzedékek között (hiszen majd mindannyian voltunk olvasó vagy verset hallgató kisgyerekek, kevesen leszünk olvasó felnőttek!).

Ha a két, fiatalnak mondható költő, Lackfi János és Vörös István csupán a klasszikus magyar gyermekversek antológiáját állítja össze, ez a gyűjtemény akkor is, így, önmagában is megkerülhetetlen (használati) értékkel rendelkezne, évtizedeken át újra és újra kiadható volna; de ez az antológia csupán a könyv „alaprétege”, kiindulópontja.

Ehhez a „kiindulópont” jellegű gyűjteményhez mindenki viszonyul valamiképpen, ha a magyar kultúrába nőtt bele. Kiindulópontunk, közös ismeretanyagunk a klasszikus magyar gyermekköltészetnek ez a köre, a könyv fülszövegének megállapításával egyetértve: „nélkülük nem lennénk azok, akik vagyunk”.

Ezek a gyermekversek élnek bennünk (és gyermekeinkben...).

És néha érdemes, sőt, gyerekeink élete iránti kiiktathatatlan „érdeklődésünk” folytán egyenesen szükséges: a belénk kódolt versek életével is foglalkoznunk. Hiszen a közhírt gyermekvers ugyan változatlanul adott – de ahányan olvassák, ahányan megjegyzik, ahányan „átélik”, vagy „élnek vele, általa”, nos annyiféle élete van a versnek.

Minden gyerekben (és felnőttben) él egy-egy változata a közismert gyerekverseknek. Ehhez az axiomatikus igazsághoz (tényhez!) is viszonyulni kellene valamiképpen, de eddigelé nem volt szokás ezzel a primér, erős ösztönrel számolni, nehogy már befogadói önteltségünkben „konkurens” változatok sarjadását ösztönözzük magunkban, másokban. Bár ösztönzés nélkül is: ahány olvasó, annyi változat sarjad az emberi, különösen a bátorságáról híres gyermeki elmében; ezek a változatok körbenövik a klaszszikus gyermekverseket.

Mert?

Mert ilyen a versek élete, ilyen a tovább-élésük biológiája, pszichológiája (tudományágak sorolhatók).

Lackfi János és Vörös István hallatlan érdeme, hogy ezt a mindannyiunkban élő primér ösztönt, késztetést felhajtóerőként vállalva és használva: az átlagolvasó szemérmes, titkolt, köznapi tapasztalatát művészi, költői ihletté változtatta (a gesztust nem misztifikálva, hanem „köznapiságát” vállalva és megőrizve!).

Mert hiszen, ha két embernek („véletlenül” kitűnő költőknek) lehetnek változataik közismert gyermekversekre, akkor ez az attitűd fennen vállalható... És a „verssel élés” bámulatos energiáit szabadíthatja fel a közzétett (költői) tapasztalat gyerekben, szülőben, pedagógusban.

A „variáló” fiatal költők, Lackfi János és Vörös István kísérlete első látásra elképesztőnek is tűnhet: képzeljék el, kedves olvasótársaim, József Attila *Betlehemi királyok* című versét (igen, a megzenésítés miatt is a fejünkben-agyunkban lüktető *Betlehemi királyokat!*) is újraírták a fránya költők.

Szentségtörés? Miért volt erre szükség?

A kérdéseket – döbbenete szintjén – tovább sorolhatja bárki.

A helyzet azonban az, hogy hozzá kell szoktatnunk magunkat a természetes alaphelyzet(ek) őszinte vállalásához: a vers minden emberben „tovább írja, újraírja önmagát”!

És itt két őszinte (mellesleg nagyon tehetséges) ember verses „hangot adott” a helyzetnek magának.

Nem az a lényeg, hogy jobb verset akarnak írni, mint József Attila (az sem kizárt, hogy olykor megtehessék!), hanem az a fontos, hogy bámulatosan őszinte és ihlett mintát adnak, mutatványokat kínálnak a vers életéből.

Tágítják az eredeti vers dimenzióit.

Segítik az eredeti vers életét (is).

Segítik a gyereket, a felnőttet – a befogadás sziporkáinak felmutatása révén – az olvasói bátorság, az olvasói felszabadultság élményének megtalálásában... Nagy szükség volt erre, mert hiszen axióma: olvasó, jó olvasó nélkül nincsen vers, nincsen jó vers!

Variációs sémák lélektana

Lackfi János és Vörös István amint eldöntötte, hogy felszabadultan „variál”, a gyermeki variációs sémák (ellenkezés, csakazértis-fordítottját-mondom, mást mondok, magamra alkalmazom stb., stb.) minden elemét hadrendbe állítja, de „tévesztések”, automatizmusok is szóba jönnek, „miként az életben” – és az eredmény olykor döbbenetes, mint egy Freud elemzés.

A *Hol lakik Bors néni* című Nemes Nagy Ágnes vers Lackfi János tollán egy „betűtévesztéssel” fordul át Lackfi-változatba.

Bors néniből Sors néni lesz!

Ez az átváltozás önmagában is félelmetes, de a klasszikus költőt tovább-író, át-író, variáló kortárs költő sorai az alaptól, a kiindulóponttól elrugaszkodva olyan pályára állnak, amelynek metafora-íve a legszuverénebb, a legeredetibb kortárs magyar verset eredményezi (VERSET, mely nem tesz különbséget gyermekvers és felnőtt vers között):

Sors néni meg türelemmel
Játssza ezt a sakkot,
Egy-egy embert felkapkod,
Megtörli a kötényében,
Szobájába rejti szépen.
Pikk-
pakk,
sakk-
matt,
maga ellen
játszik Sors néni a mennyben”
(11 old)

A variációk során több ilyen példát találunk (Vörös Istvánnál *Hajnali rigók* helyett: *Hajnali rugók* stb.). Érdekes poétikai tapasztalat lehetne ezek kimerítő tanulmányozása, de legfontosabbnak a gyermeki késztetésekre való rátalálást, és e késztetés-skála virtuóz használatát érzem – mind Lackfi János mind Vörös István (és ketten együtt, hiszen írás közben figyeltek egymásra!) remek gyerekpszichológusok (mint minden szülő), ezért oly hitelesek a továbbírás-reakcióik.

A gyerek beleképzeli magát a versbe, aktualizálja a helyzeteket, már az is élmény, hogy a József Attila-i *Altató* „kis Balázsa” helyére kerülhet: Lackfinál a „kis Teréz”, Vörösnél a „kis Loni”.

A víg dacolás, ellenkezés okán *Altató* helyett *Keltető* (Lackfi) vagy *Ébresztő* (Vörös) lesz az újraírt versek címe. A humor pedig oldja az eredeti vers szomorúságát:

„Okosabb leszel, mint apád,
akkor is, ha ez nem nehéz,
csurig tölt majd az ész, nahát –
ébredj fel gyorsan, kis Teréz!”
(*Lackfi János: Keltető, 18. old*)

A kis Loni pedig ébredni sem akar, ugyebár joggal, mert:

„Kinyitja kék szemét az ég,
Bár magát nem aludta ki”

Miért kell az ég ellenében erőltetni, ébresztteni a kis Lonit? Hát nem? Magára ismerhet minden kis Loni, Magdi, Panni...

„Riad a széken a kabát,
ma újra kéne hordani,
álmod nem szőheted tovább –
ébredj föl szépem kis Loni.”
(*Vörös István: Ébresztő, 19. old*)

Ebben az Altató-Keltető-Ébresztő, oly ismerős „demokratikusan-verses” gyermeki közérzetben békében és egymást gazdagítóan fér meg a három vers, József Attilaé, Lackfi Jánosé, Vörös Istváné – de ami az igazán fontos: tágított lírai világban néz maga köré a gyermek!

Lackfi János és Vörös István bámulatos fordulatot hajt végre a magyar gyermekirodalomban: eddig is láttunk egymással költői versenyben (!) alkotó nagy költőket, de ez a két kortárs fickó, a Lackfi-gyerekek meg a Vörös gyerekek papája, a János, meg az István, hát ezek a gyerek-fajta fickók, papa-fajta fickók nem költői versenyeznek, hanem hol fickándozva, hol áhítatosan körbeölelik, magukhoz ölelik a magyar gyermekköltészetet. Nincs versengés, csak a jó közérzet világot tágító öröme. A gyerekek a két költő társaivá válnak, akik viszont bátran „befogadják” és újraírják a legnagyobbak szövegeit is, mert ez minden gyerek „primér olvasói joga és ösztöne”, és ezzel nem árt senki (sem költő, sem gyerek) az eredeti versnek, amit magáévá tesz, hiszen nem helyette, hanem érte és melléje írja ki-ki a maga változatát.

E készítetések felszabadításával Lackfi János és Vörös István a lehető legtöbbet tette a hajdani költőkollégáikért, a gyerekekért, a gyermekirodalom mai és jövőbeli esélyeiért.

Élet és életérzés

A gyermekirodalom nem csupán azért nem létezhet gyerek nélkül, mert a gyerek a közönsége, hanem azt is érzékelni szükséges, hogy ebben az irodalomban – a gyerekében! – látnunk kellene magát a gyereket (aki szintén OTT keresi magát!).

A magyar gyermekirodalom (is) tele van csengő-bongó, vagy ellenkezőleg: szikárságával, slendriánságával ideológ-odaológ szövegekkel, amelyekkel mindig kezd valamit az érdeklődő gyerek, hiszen ezek nyelvi tények, a nyelvet pedig ő még tanulja, tehát érdeklődést mutat – de az élet, a gyermek élete most már vészesen kezd hiányozni a gyermekirodalom-iparból. Ez a kötet időben érkezett: irodalomban (nem az iparban!) felmutatni a gyermek érzésvilágát, hiszen minden variációban a gyerek feszeng, örül, tervez, álmodik. Éli a gyermekéletét.

Kosztolányi *Anyuska régi képe* című versére – verse nyomán – készült Lackfi vers (*Mama egy régi képen*) befejező sorai:

Bár nincs a képen, apukám is ott van
a fényképezőgép túloldalán,
hunyorogva ő tartja a világot,
s mama hasában én is ott vagyok ám!”

E megható-ragaszkodó büszkeség lírai ellenpéldája, amikor *Este jó* helyett (Zelk Zoltán) éppen *Este rossz* van, még a variáció címében is:

Kapu van anyukán,
pont a köldökén,
a hasába azon át
visszabújok én.”

...Ebben a kötetben a gyereket is látjuk. És a hajdani és mai gyermekirodalom kitérőt – természetes környezetére tágitott – dimenzióit.

Lackfi János és Vörös István kötete a magyar gyermekirodalom utolsó száz évének egyik legfontosabb teljesítménye. (Ha bátor volnék, akkor elhagynám előző mondatomból az „egyik” szót. De ha bátor idők jönnek, úgymint kiküszöbölik...) Molnár Jackeline kitűnő illusztrációi színvonalban is, hangulatukban is illeszkednek a könyvhöz.